

MOLNÁR ANDRÁS – SZABÓ PÉTER

UTÓVÉDKÉNT A DONNÁL

**Hadiokmányok, harctéri naplók és visszaemlékezések
a magyar királyi 9. honvéd könnyű hadosztály történetéhez, 1942–1943***(Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2014. I–II. k. 865 o. ISBN)*

2014 decemberében került sor Szabó Péter, a második világháborús magyar hadtörténelem ismert kutatója Molnár Andrással, a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára igazgatójával közösen készített, *Utóvédként a Donnál* című kétkötetes könyvének bemutatójára. A munka volta-képpen a 2013-ban megjelent *Zalai honvédek a Donnál* című fotóalbum folytatása. Ám annál jóval átfogóbb, összetettebb és szó szerint súlyosabb könyvet tarthat kezében az olvasó, amelynek létrejöttének apropóját és címét az adta, hogy a m. kir. 9. könnyű hadosztály elsők között ért ki a keleti hadszíntérre, és utolsóként hagyta ott Don-menti állásait.

A kötet a 9. könnyű hadosztály eddig kiadatlan forrásait tartalmazza, alapját a seregestről utólag, 1943 tavaszán-nyarán megírt harctudósítások, valamint a tisztek és legénységi állományú katonák személyes dokumentumai, naplói és visszaemlékezései képezik. A szerzők a korabeli harctudósítások közül a leginformatívabb, más források által megerősített dokumentumot közlik (szám szerint 17-et), a 15 harctéri napló mindegyikét közzéteszik, a visszaemlékezések közül azonban csak azokat, melyek még kiadatlanok vagy hozzáférhetetlenek.

A bevezető után az olvasó megismerheti a magyar királyi 9. honvéd könnyű hadosztály szervezeti felépítését, fegyverzetét és 1942–1943. évi harctevékenységét, megkönnyítendő a kötetekben közreadott állomány- és csapattestek feladatkörének, működésének megértését.

A hadosztály tevékenysége a fenti időszakban a következőkből állt: a zalai alakulatok mozgósítása és felkészülése, a csapatok elvonulása a keleti hadszíntérre és védelmi berendezkedése Kurszk előterében, a tyimi áttörés és felvonulás a Donhoz, a Don menti arcvonal birtokbavétele és hídfőharcok, a téli védelemre történő felkészülés, részleges felváltások, védelmi- és utóvédharcok, visszavonulás és a gyülekezési területre történő beérkezés, hazatérés. A harcselekmények száraznak tűnő ismertetését naplórészletek (mint például Kónya Lajos tartalékos hadnagyé) törik meg, színesítik. A hadosztály bizonyos időszakokra lebontott veszteségei táblázatokban jelennek meg a törzsszövegben, valamint megtalálhatók napi bontásban részletezve a függelékben. Utóbbi adatokat a HM HIM Központi Irattár névszerinti veszteségkimutatásokat tartalmazó adatbázisából sikerült kigyűjteni.

A m. kir. 9. könnyű hadosztály történetét ismertető rész után a hadosztályról, illetve annak csapattestjeiről korábban megjelent könyvek áttekintése található, mely összegzi az eddig kiadott forrásokat, naplókat és visszaemlékezéseket.

Ezt követi a személyi adattár, mely a dokumentumokban szereplő honvédtábornokok, tisztek, tisztthettesek és legénységi állományúak életrajzi, valamint szolgálati adatait tartalmazza (451 fő!). Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az olvasó könnyen hozzáférhessen az információhoz, és követhetővé teszi, hogy az adott időszakban az említett személy milyen beosztásban szolgált. Sajnos nem minden esetben maradtak fenn hivatalos iratok a visszaemlékezések, naplók szerzőinek katonai pályafutásáról, ezért az életrajzok összeállításában nagy segítséget jelentettek az unokák, leszármazottak által megmentett dokumentumok.

A hadiokmányok, harctéri naplók és a visszaemlékezések az I. kötet 181. oldalától kezdődnek, és három részre tagolódva következnek: hadosztály-parancsnokság, a 9. könnyű tüzérezred és hadosztály-közvetlen alosztályok.

Az I. kötet végére kerültek a m. kir. 9. könnyű hadosztályról 1942–1943 között készült fényképek. A portrékat és a hadosztály történetével kapcsolatos képeket – melyek publikálására korábban még nem került sor – hozzátartozók, rokonok bocsátották a szerzők rendelkezésére. Ezek érzékletesen ábrázolják a harcolók mindennapjait.

A II. kötetben kaptak helyet a m. kir. 17. és ikerezrede, a 47. honvéd gyalogezred hadiokmányai, harctéri naplói és visszaemlékezései – ezek 463 oldalt tesznek ki. A munkát a képek jegyzéke,

a felhasznált források, szakirodalom és a névmutató zárja, amely megkönnyíti a keresést, ha egy bizonyos személyt szeretnénk fellelni a kötetekben, azok végigböngészése nélkül.

Mindkét kötetbe belekerültek a korabeli hadiokmányokhoz csatolt helyzetképek is.

A harctudósítások olyan érdekes információkkal szolgálhatnak, mint például a 9. könnyű tüzérezred ütegeinek lőszerfogyasztása január 14–26. között vagy január 12-ei állapot szerint jelentett állománya és vesztesége (sebesült, beteg, eltűnt stb.).

Miről tanuskodnak a megjelentetett harctéri naplók? Rövidebb (Lancsák Lajos tüzér) vagy bővebb formában (Vida István őrzető) tárják eléink a szerzőik által átélt élményeket, gondolataikat és vágyaikat, ezáltal az egyes katonák gondolatvilágának, honvágyának, harctéri szolgálatuk mielőbbi befejezésébe vetett hitének, reményének megismerését segítik elő.

A kötetek fő erejét és pozitívumát az adja, hogy a m. kir. Honvédség doni hídfőcsaták iránt érdeklődőkön kívül azok a leszármazottak, rokonok is haszonnal forgathatják, akik felmenői a fentebb említett seregestest csapatteiben szolgáltak. Minden eltűnt vagy hősi halott sorsára nem adnak választ a könyvek, ez nem is a céljuk. Viszont az itt elmondott történetek, sorsok révén bárki, nem csak a rokonok, hozzátartozók, megismerhetik azokat az eseményeket és viszonyokat, élethelyzeteket, melyeket szeretteik átélhettek. A könyvek segítségével fogalmat alkothatnak arról, hogy mit kellett átélnie a honvédnek a keleti front csatáiban, a kegyetlen hidegben végrehajtott visszavonulás során, hogy milyen körülmények között működtek azok a csapattek, és mi lett az alakulatok sorsa, ahol rokonaik szolgáltak.

Reszegi Zsolt

OLEKSANDR PAHIRIA

MIZH VIJNOIU TA MYROM

Vidnosny mizh OUN i UPA ta zbrojnymy sylamy Uhorschhyny (1939–1945)

(Háború és béke mezsgyéjén: az Ukrán Nacionalisták Szervezete és az Ukrán Felkelő Hadsereg kapcsolatai a Magyar Honvédség alakulataival [1939–1945.] Litopys Ukrain's'koi Povstans'koi Armii, biblioteka – tom 12. Litopys UPA, L'viv–Toronto, 2014. 584 o. ISBN 978-966-2105-51-3 [Ukraine], 978-1-897431-55-9 [Canada])

Az Ukrán Felkelő Hadsereg krónikája könyvsorozat 12. tagjaként az azonos nevű kanadai–ukrajnai kiadó gondozásában jelent meg 2014-ben Olekszandr Pahirja (Oleksandr Pahiria) fiatal ukrán történész¹ ukrán nyelvű kötete, disszertációjának monografikus változata az Ukrán Felkelő Hadsereg és a Magyar Honvédség kapcsolattörténetéről a második világháború időszakában. Az 1929-ben a nyugati emigráció tagjai által alapított, az ukrán államiság eszméjét hirdető Ukrán Nacionalisták Szervezete (Orhanizatsiya Ukrayins'kykh Natsionalistiv – OUN), valamint a második világháború időszakában belőle kinövő Ukrán Felkelő Hadsereg (Ukrayins'ka Povstans'ka Armija – UPA) megítélését mind a mai napig széles körű történelmi viták kísérik, sőt, változó intenzitással, de az utóbbi bő két évtized során Ukrajnában a napi politika, a nemzet- és államépítő diskurzus is az egyik alapvető viszonyítási pontként kezeli. Érthető, hogy miért: az Ukrán Felkelő Hadsereg szerepének

¹ Az anyanyelvén kívül angolul beszélő szerző 2013-ban védte meg kandidátusi disszertációját a kijevi Tarasz Sevcsenko Nemzeti Egyetemen. Dolgozott többek között az Ukrán Biztonsági Szolgálat Ágazati Állami Levéltárában. Jelenleg a leMBERGI „Terrorterület” Totalitárius Rendszerek Emlékmúzeuma tudományos munkatársa. Több könyv szerzője, dokumentumfilmek szakértője. Magyarul megjelent dokumentumköte *Horváth Miklóssal* közösen: Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában – 1956. Budapest, Argumentum, 2012. Korábban lásd még *Olekszandr Pahirja*: Fejezetek az ukrán felkelő hadsereg és a magyar megszálló csapatok kapcsolattörténetéből: Volhínia és Dél-Poliszsjya, 1943–1944. *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011) 496–512. o.